

Журналістам та журналісткам,
фахівцям та фахівчиням з комунікацій

Діти без батьківської турботи

Як коректно писати про
усиновлення та сімейні
форми виховання

Міністерство
соціальної політики,
сім'ї та єдності України

Координаційний центр
з розвитку сімейного
виховання та догляду дітей

Співфінансується
Європейським Союзом

unicef

для кожної дитини

Зміст

Вступ	<u>3</u>
Розділ 1. Базова довідка про реформу системи догляду та підтримки дітей	<u>4</u>
Розділ 2. Як підготувати матеріал	<u>12</u>
Розділ 3. Усиновлення, сімейні форми виховання та патронат	<u>15</u>
Розділ 4. Етична комунікація про дітей і сім'ї	<u>20</u>
Розділ 5. Базові терміни	<u>29</u>

Вступ

Цей посібник допоможе вам розповідати про усиновлення, сімейні форми виховання дітей і послугу патронату коректно та етично.

Для того, щоб кожна дитина зростала в родині, щоб діти-сироти та діти без батьківського піклування, особливо ті, хто перебуває в інституційних закладах, позбулися стигми.

Від того, як ми говоритимемо та писатимемо на цю тему, залежить, як суспільство буде сприймати дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та скільки дорослих будуть готові прийняти дитину в свою родину.

Розділ 1

Базова довідка про реформу системи догляду та підтримки дітей

1.1

Що таке реформа системи догляду та підтримки дітей

Реформа системи догляду та підтримки дітей спрямована на те, щоб кожна дитина в Україні зростала в безпечній та турботливій сім'ї, мала можливості для повноцінного та гармонійного розвитку. Бо саме в сім'ї дитина отримує основні навички для життя та адаптації в суспільстві. Насамперед держава має допомагати родинам у кризових ситуаціях та докладати всіх зусиль, щоб дитина зростала з рідними батьками. Якщо є шанс повернути дітей з інституційних закладів додому, держава має допомогти.

Якщо дитина втратила батьків або заходи щодо підтримки родини, яка потрапила в кризу, не дали результатів, таку дитину влаштовують у сімейну форму виховання.

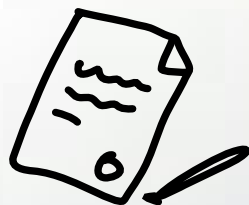
Кожна дитина має право на сім'ю.

Реформа системи догляду та підтримки дітей – пріоритет державної політики України.

Уряд ухвалив Стратегію забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні до 2028 року і Операційний план її виконання на 2024–2026 роки. Документ є дорожньою картою реформування системи догляду і підтримки дітей в Україні, що має на меті:

- **зміцнити сім'ї та запобігти розлученню дітей з рідними, визнаючи сімейний догляд найкращим середовищем для розвитку дитини;**
- **забезпечити дітей, які цього потребують, сімейними формами виховання;**
- **сприяти возз'єднанню сімей або влаштуванню в сімейні форми виховання дітей, які повернулися після депортації, примусового переміщення або евакуації;**
- **створити умови для виховання в сім'ї дітей, які зазнають найбільшої шкоди інституційного догляду, – дітей молодшого віку та тих, які мають складну інвалідність і потребують особливої підтримки та догляду;**
- **забезпечити соціалізацію та інтеграцію молоді з досвідом інституційного виховання, в тому числі молодих людей з інвалідністю.**

Стратегія визначає ключові цілі:

- **Стратегічна ціль 1**

Підвищення спроможності сімей з дітьми здійснювати догляд та виховання дітей, забезпечувати безпечне та сприятливе для розвитку дітей середовище.

- **Стратегічна ціль 2**

Зростання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у тому числі дітей з інвалідністю, в сімейному оточенні.

- **Стратегічна ціль 3**

Забезпечення зростання у сімейному оточенні тимчасово переміщених (евакуйованих), примусово переміщених, депортованих дітей, а також дітей з тимчасово окупованої території, території, де ведуться чи можуть вестися бойові дії, які повернуті чи евакуйовані в безпечні регіони України, та їх інтеграція в життя територіальної громади.

- **Стратегічна ціль 4**

Дотримання прав та інтересів дітей під час реформування закладів, які здійснюють інституційний догляд та виховання, збереження та спрямування ресурсів таких закладів для підтримки дітей та сімей з дітьми у територіальних громадах.

- **Стратегічна ціль 5**

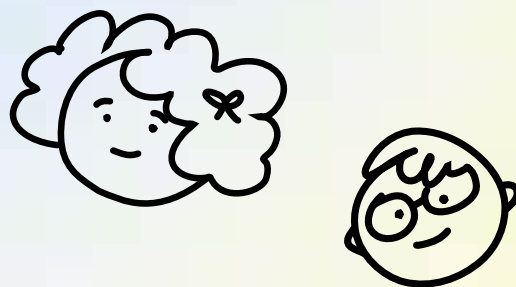
Забезпечення можливості дітей та осіб, які мають досвід альтернативного догляду та виховання, налагоджувати соціальні відносини, які сприяють їх успішній інтеграції у життя територіальних громад.

- **Стратегічна ціль 6**

Створення організаційно-правових умов для забезпечення реалізації цієї Стратегії.

За умови виконання в повному обсязі передбачених цією Стратегією завдань прогнозується до 2028 року:

- кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в сімейних формах виховання, збільшиться до 95% від загальної кількості таких дітей;
- кількість дітей, які отримують інституційний догляд та виховання, зменшиться на 30%, а дітей віком до трьох років – на 80% порівняно з показниками 2023 року;
- кількість дітей з інвалідністю та/або з особливими освітніми потребами, які отримують соціальні, медичні і освітні послуги в громадах, збільшиться на 30%.

1.2

Довідка про реформу

1.

У всіх випадках, коли це можливо, необхідно зберегти біологічну родину для дитини.

Зусилля фахівців, які працюють з сім'ями, мають бути спрямовані на те, щоб допомогти батькам самотійно виховувати і піклуватись про дитину, підвищити або сформувати навички догляду за дитиною, подолати складні життєві обставини, в яких опинилась родина, створити послуги для дітей і батьків.

2.

Реформа – це не про інституції, а про дітей.

Тисячі дітей в інтернатах не мають належної турботи дорослих і відчуття безпеки. 80% цих дітей мають принаймні одного з батьків. Бідність та відсутність доступу до інклюзивних послуг у громадах – найпоширеніші причини того, що діти перебувають в інтернатах. Але інтернати можуть припинити свою роботу тільки тоді, коли всі діти знайдуть родини, а замість інтернатів з'являться послуги для підтримки сімей з дітьми в громадах, достатня кількість патронатних і прийомних сімей. Щойно це відбудеться, потреба в інтернатах відпаде сама собою. А колишній інтернат може перетворитися на центр денного догляду, центр надання соціальних послуг, реабілітаційний центр, школу чи дитсадок.

3.

Безпека дітей важлива.

Держава і громада допоможуть батькам вийти з кризи: знайти роботу й мати можливість дбати про себе та про дитину, позбутися залежностей. Дитину не повернуть у родину, допоки не буде впевненості, що вона перебуватиме там у безпеці та добробуті. Якщо це неможливо, дитині знайдуть інше безпечне сімейне середовище.

4.

Реформа забезпечить нові робочі місця для надання послуг сім'ям.

Фахівці, які зараз працюють в інституційних закладах, можуть пройти навчання та опанувати нову професію: стати патронатним вихователем, асистентом вчителя в інклюзивному класі тощо.

5.

Реформа системи догляду та підтримки дітей – не про економію,

а про ефективне витрачання коштів на потреби дітей замість «латання дірок» в інтернатах. Наприклад, зараз держава витрачає більш ніж 490 тис. грн на одну дитину в будинку дитини на рік, проте більшість цих коштів спрямовані на утримання будівель та персоналу.

6.

Реформа – це не швидко.

Впровадження змін відбувається поетапно та потребує координації та узгодження дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в процесі реалізації реформи системи догляду та підтримки дітей, що є стратегічним національним пріоритетом країни та одним із необхідних кроків до євроінтеграції.

1.3

Як писати про реформу з фокусом на інтереси дітей

Інтереси дітей мають бути в центрі уваги.

А в інтересах дитини — зростати в родині: бажано у рідній, якщо неможливо — в іншій турботливій та люблячій сім'ї.

Тому, по-перше, уникайте суб'єктивних суджень та образливих характеристик щодо родин у кризовому стані. Натомість заохочуйте людей бути відповідальними та свідомими батьками, підтримувати родини, які переживають труднощі, підказувати вихід зі складної життєвої ситуації.

По-друге, розповідайте про усиновлення та сімейні форми виховання.

Ось [тут](#) є більше деталей про кожну з форм сімейного виховання. За даними дослідження Research.ua у 2023 році, лише 14% українців згадали про прийомні сім'ї, лише 27% українців знають про опіку/піклування. Дещо більше, 42%, згадали про усиновлення.

Ідеї для матеріалів:

- Куди звертатися родинам із дітьми, які опинилися у важкому становищі? Як отримати соціальну послугу чи оформити соціальну допомогу?
- Як усиновити дитину або створити сімейну форму виховання?
- Історії родин, які прийняли дітей на виховання в сім'ю.
- Історії молодих людей, які виростили в сімейних формах виховання і вийшли в самостійне життя.
- Регіональні практики реалізації реформи, механізми підтримки родин.

- Що потрібно знати, коли приймаєш у родину дитину з інвалідністю, підлітка, родинну групу братів/сестер.
- Матеріали для розвитку батьківського потенціалу та підвищення батьківських компетентностей.

Довідка:

Наразі більшість дітей в Україні, які можуть бути усиновлені, — це підлітки від 11 до 17 років, більшість із них мають братів та сестер. Однак більшість кандидатів в усиновлювачі хочуть прийняти дитину до 6 років. Це одна з причин того, чому в Україні існує черга на усиновлення тоді, коли старші діти продовжують жити в інтернатах.

Приклади публікацій:

УНІАН: «Коли на Київ летіли бомби, усиновлення іноземцями зупинилось саме собою», — експертка з усиновлення Олена Ремень»

Українська Правда. Життя: «Це свідоме рішення — любити дитину. Досвід родини, яка усиновила 7-річного хлопчика під час війни»

Громадське: «Професія — фахівець соціальної роботи: чим вони займаються та як впливають на дитячі долі»

Village: «Це люди, які виховують дітей, позбавлених батьківського піклування»

24 канал: «Усиновлення дітей під час війни: які є труднощі та що варто знати потенційним батькам»

Заборона: «Як дітям шукають родини в умовах війни та що відбувається з маленькими українцями, яких викрала РФ, після повернення додому»

Розділ 2

Як підготувати матеріал

2.1

До кого звернутися за фаховим коментарем

Міністерство соціальної політики України –

питання сім'ї та дітей, оздоровлення та відпочинок дітей, усиновлення та розвиток сімейних форм виховання, захист прав дітей, соціальний захист населення.

Міністерство освіти і науки України –

розвиток освітніх послуг, інклюзивне навчання.

Міністерство охорони здоров'я України –

розвиток медичних послуг.

Міністерство юстиції України –

доступ до правосуддя, дружнього до дитини.

Міністерство внутрішніх справ України –

профілактика дитячих правопорушень та порушень прав дитини.

Міністерство закордонних справ України –

захист прав та інтересів дітей, тимчасово евакуйованих за межі України, сприяння поверненню.

Міністерство фінансів України –

розподіл бюджетних коштів для фінансування реформи.

Національна соціальна сервісна служба України –

моніторинг та оцінка якості соціальних послуг, контроль за дотриманням прав дитини.

Державна служба України у справах дітей –

захист прав дітей, зокрема й евакуйованих за межі України, соціальна підтримка сімей із дітьми, розвиток сімейних форм виховання та усиновлення.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини й громадянина, зокрема дитини, захист прав кожного на території України й у межах її юрисдикції.

Радник-уповноважений Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації – адвокація найкращих інтересів дитини.

Місцеві державні адміністрації (обласні, Київська міська, районні, районні у Києві) – регіональна політика та практики у сфері догляду та підтримки дітей, визначення потреб населення регіонів у соціальних послугах, забезпечення та захист прав дітей.

Сільські, селищні, міські ради та їхні виконавчі органи – соціальний добробут мешканців громади, підтримка вразливих сімей, заходи із захисту прав дитини.

Обласні центри соціальних служб – навчання та підтримка прийомних батьків, батьків-вихователів, опікунів/піклувальників та кандидатів в усиновлювачі, патронатних вихователів.

Служби у справах дітей – виявлення порушень прав дітей, заходи для їхнього захисту, ведення справ дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування.

Інклюзивно-ресурсні центри – психолого-педагогічні та корекційні послуги для дітей з особливими освітніми потребами.

Міжнародні організації – технічна експертиза та фінансова підтримка реформи.

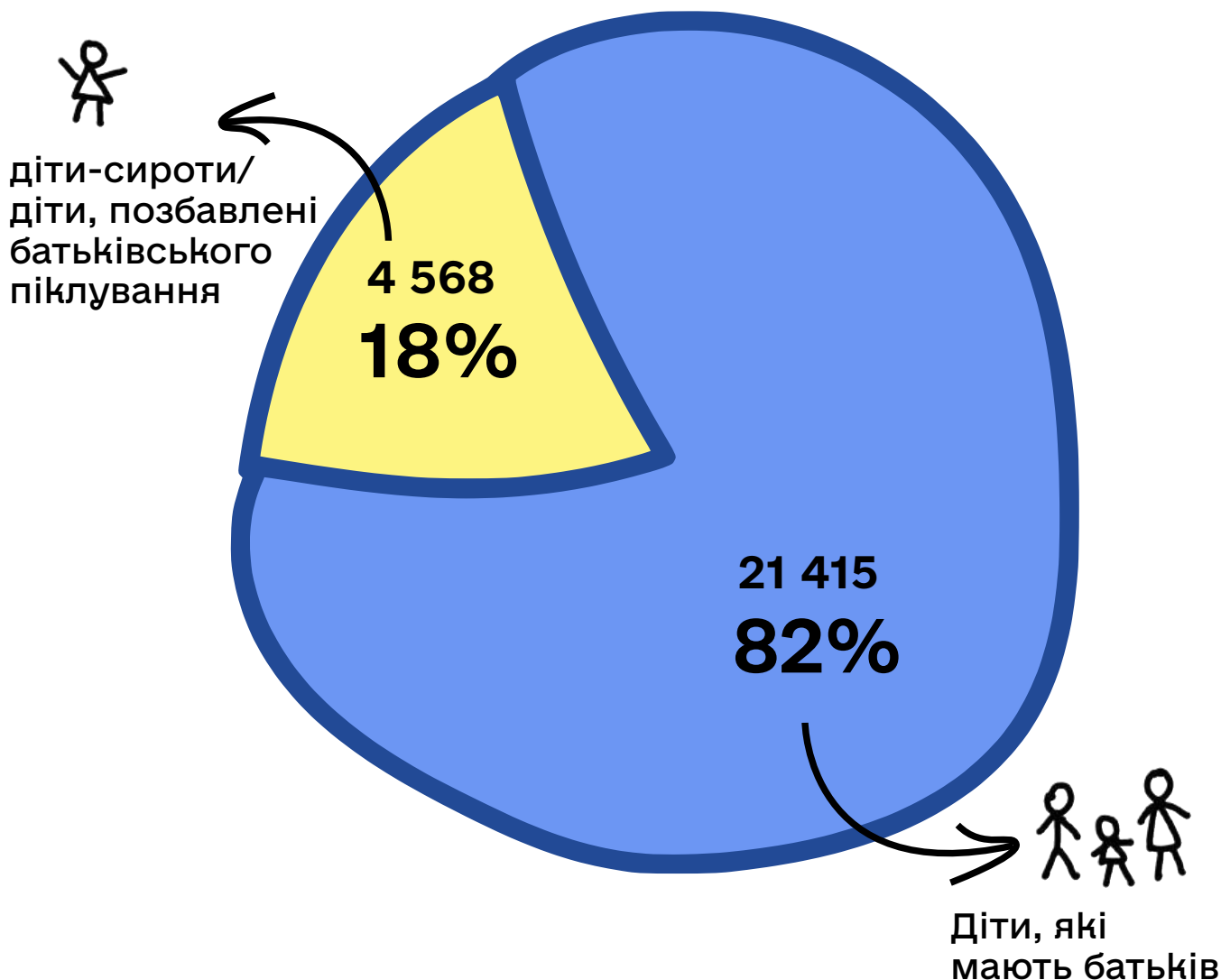
Громадські та благодійні організації – адвокація прав дітей, надання допомоги дітям і сім'ям з дітьми. Повний перелік таких організацій можна знайти на офіційному дашборді Мінсоцполітики.

2.2

Цифри та факти про дітей без батьківської турботи

Станом на 31 березня 2025 року в інституційних закладах цілодобово перебували (проживали) 25 983 дитини, включно з дітьми, які тимчасово переміщені (евакуйовані) в межах України чи за кордон. З них лише 4 568 дітей (18% від загальної кількості) мали статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, а 21 415 дітей мали батьків.

25 983

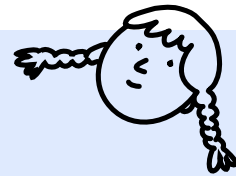

Розділ 3

Усиновлення, сімейні форми виховання та патронат

Українське законодавство передбачає можливість усиновлення та влаштування дітей у такі сімейні форми виховання:

- Опіка/піклування.
- Прийомна сім'я.
- Велика прийомна сім'я (дитячий будинок сімейного типу – ДБСТ).

Крім цього, сім'ям, які переживають тимчасові труднощі й не можуть самотійно турбуватися про дитину, доступна послуга патронату над дитиною.

З'ясуємо кожне визначення окремо.

3.1

Усиновлення

Усиновлення – це прийняття у свою родину дитини на правах доньки або сина на підставі судового рішення. Усиновлена дитина має такі самі права, як біологічна.

Цифри та факти про усиновлення в Україні

Станом на 30 червня 2025 року в Україні на обліку з усиновлення перебувають

14 679

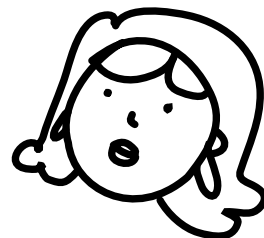
дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

З них майже

4 ТИСЯЧІ

живуть в інституційних закладах, а інші – у сімейних формах виховання.

За даними Державної служби у справах дітей, впродовж I півріччя 2025 року усиновлено 589 дітей, а у 2024 році всього було усиновлено 1 273 дитини.

Збільшився % кандидатів, які готові усиновити дитину 6-18 років. Станом на 30 червня 2025 року таких кандидатів було 1 255. 46% кандидатів в усиновлювачі бажають усиновити дітей до 5 років.

Але 13 743 (94%) дітей, які підлягають усиновленню, – це діти старше 6 років, а 10 226 (70%) мають братів чи сестер на обліку. Діти, які мають братів та сестер не можуть бути роз'єднані при усиновленні. Лише у разі виняткових обставин за згодою органу опіки суд може прийняти таке рішення.

Наразі в Україні 2 276 кандидати в усиновлювачі станом на 30 червня 2025 року.

Приклади публікацій:

Проект «Україна – для кожної дитини»: історія Оксани та Богдана Якимів, батьків 4-х біологічних дітей та одного всиновленого хлопця, які дають поради усиновлювачам

Українська правда. Життя: «Я би хотіла, аби сім'ї не боялися підлітків». Історія родини, яка всиновила 12-річного хлопчика з інтернату»

3.2

Патронат над дитиною

Патронат над дитиною — це послуга короткотермінового перебування дитини в іншій родині до 3-х місяців. В окремих випадках термін перебування дитини може бути збільшено до 6 місяців. На час дії воєнного стану дитина може залишатися в родині патронатного вихователя понад встановленого терміну, якщо суд розглядає справу про позбавлення батьків дитини батьківських прав/відібрання без позбавлення батьківських прав або якщо батьки дитини перебувають на тимчасово окупованих територіях чи в зоні бойових дій.

Патронатні вихователі мають бути в переважній кількості громад. Такі родини створюються для того, щоб попередити потрапляння дитини до закладу.

Станом на 30 червня 2025 року в Україні функціонує 535 сімей патронатних вихователів, куди влаштовано 1034 дитини.

Приклади публікацій:

Проект «Україна — для кожної дитини»:

Ірина Карпенко, патронатна вихователька, яка прийняла на виховання 11 дітей, поділилась своєю мотивацією змінити професію, викликами та підходами до роботи з дітьми

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ): історії про родини патронатних вихователів з Полтавщини

3.3

Опіка/підклування

Опіку або **підклування** встановлюють переважно родичі дитини, які стають її законними представниками.

Опікунами/підклубальниками також можуть стати люди, які не є родичами. Однак у цьому випадку кандидати в опікуни/підклубальники мають пройти навчання.

Опіка/піклування — найбільш поширена в Україні сімейна форма виховання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. У сім'ях опікунів, піклувальників виховуються 44 739 (станом на 30 вересня 2024 року) дітей. Це 3 з 4 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

У сім'ях опікунів, піклувальників виховується 43 423 дитини (станом на 30.06.2025 року).

Приклади публікацій:

Українська Правда. Життя: «Хочу, щоб вона ще трохи побула дитиною: історія українки, яка взяла під опіку 17-річну дівчину-сироту з окупації»

3.4

Прийомна сім'я

Це сім'я, яка бере на виховання від 1 до 4 дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, на власну житлову площу.

Термін перебування дітей у такій родині — до 18 років або до закінчення навчання, а для дітей з інвалідністю — до досягнення 23 років.

Станом на 30 червня 2025 року в Україні функціонує 2 788 прийомних сімей, в яких виховуються 5 299 дітей та осіб віком до 23-х років.

Приклади публікацій:

Проект «Україна — для кожної дитини»: як Вікторія та Ігор Дрималовські виховують біологічного сина і двох прийомних доньок

Суспільне Кропивницький: як Наталія Харченко та Ігор Каплунов із Кропивницького виховують трьох біологічних і трьох прийомних дітей

3.5

Велика прийомна сім'я (дитячий будинок сімейного типу)

У таких родинах виховують п'ять і більше дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування. Утім, загальна кількість дітей в сім'ї, враховуючи біологічних, не має перевищувати десять дітей.

Діти перебувають у сім'ї до 18 років або до закінчення навчання.

Дитина з інвалідністю може перебувати у великій прийомній родині до 23 років, незалежно від того, навчається вона чи ні.

Станом на 30 червня 2025 року в Україні є 1 302 великих прийомних родин, де виховується 8 743 дитини та особи до 23-х років.

Приклади публікацій:

Проєкт «Україна – для кожної дитини»: історія 20-річної студентки Діани Кіт про те, як вона зростала у великій прийомній родині

Проєкт «Україна – для кожної дитини»: історія Ірини та Михайла Проциків, прийомних батьків, які виховали 2 біологічних та 14 прийомних дітей

Українська Правда. Життя: історія родини Леоніда Лебедева – яскравий приклад того, як важливо для журналіста розбиратися в сімейних формах виховання, адже у практиці можуть бути доволі складні кейси

Розділ 4

Етична комунікація про дітей і сім'ї

Захист інтересів дітей – головний «фільтр» під час підготовки матеріалу. Ні ваше спілкування з родиною, ані опублікований матеріал не мають нашкодити. Важливо намагатися прорахувати наслідки публікації не тільки «тут і зараз», але і в тривалій перспективі.

Чекліст етичного й безпечного для дитини матеріалу:

- НЕ містить мови ворожнечі.
- НЕ дискримінує будь-яку групу за будь-якою ознакою.
- НЕ зміцнює стереотипи.
- НЕ створює ризики ретравматизації, дискримінації, цькування, переслідування для героїв і схожих на них людей.
- НЕ показує героїв і схожих на них людей позбавленими суб'єктності та гідності.

У цьому розділі зібрано поради, які допоможуть висвітлювати усиновлення і сімейні форми виховання, зважаючи на найкращі інтереси дитини.

4.1

Загальні рекомендації для підготовки матеріалу

Спілкування з дорослими членами родини

Усиновлювачі або професійні батьки краще за вас знають ситуацію і можуть не хотіти розголошувати ті чи інші подробиці. Не наполягайте, навіть якщо певний факт здається «вдалим» для підвищення популярності матеріалу.

Якщо дитина перебуває поруч з її законними представниками під час інтерв'ю, звертайте увагу на питання, які ви ставите. Не варто розпитувати подробиці з життя дитини в її присутності.

Не можна питати батьків, як вони «на це наважились» або кого з дітей більше люблять — рідних чи тих, яких прийняли в родину. Доречним буде питання про адаптацію дітей, адже тим, хто тільки думає про прийняття дитини в родину, буде цікаво прочитати про досвід інших.

Не варто просити батьків порівнювати успіхи й рівень розвитку власних дітей і тих, кого прийняли в родину. Натомість доречно запитати, як сімейне виховання вплинуло на дитину.

Підготовка матеріалу до виходу

Перевірте текст або сюжет і за потреби видаліть із нього все, що може негативно вплинути на дитину. Ось кілька прикладів того, що може нашкодити:

- **Опис антисанітарних умов, в яких мешкає дитина.** Це може створити враження, що всі люди, які належать до тієї ж групи (наприклад, родини в складних життєвих обставинах) ведуть однаковий спосіб життя.
- **Засуджуються біологічні батьки, у яких вилучили дітей, дається суб'єктивна оцінка їхній поведінці або описуються подробиці їхніх станів.** Асоціальна поведінка формується під впливом багатьох чинників. Часто, маючи достатньо підтримки й уваги, родини налагоджують побут і

розв'язують проблеми, що дозволяє їм продовжити піклуватися про дітей. «Історії успіху» важливіші за історії вилучення, зокрема й тому, що показують приклад іншим вразливим родинам. До того ж, негативні оцінки біологічних батьків можуть травмувати їхню дитину, яка це прочитає.

- **Опис антисоціальної поведінки дитини, яка опинилась у складній ситуації.** Важливо пам'ятати, що немає «складних» дітей. Їхня «складність» — це результат дій або

бездіяльності дорослих, які, зокрема, не надали достатньо необхідної підтримки для їхньої адаптації в соціумі.

- **Опис негативної ситуації з можливістю ідентифікувати родину.** Якщо про таку ситуацію все ж доречно розповісти, пересвідчіться, що в матеріалі не видно обличчя дитини, немає імен, прізвищ (або вони змінені), не вказано місце навчання дитини та відсутні інші дані, за якими можна впізнати сім'ю.

Фото- і відеознімання дитини

Перевірте, чи фото або відео відповідає таким критеріям:

- Є письмовий дозвіл законних представників дітей на використання фото/відео.
- Діти одягнені, зокрема немовлята, немає дітей у спідній білизні.
- Діти чисті, у чистому одязі, не заплакані.
- Дітей не показано в обставинах, які принижують їхню честь і гідність.
- Всіх дітей показано в рівних умовах.
- Варто відмовитись від фото або відео зйомки дитини, якщо фото або відео дитини та/або простору навколо неї дозволяє її ідентифікувати, і це створює для неї потенційно небезпечну ситуацію (цькування, переслідування, залишення небажаного цифрового сліду тощо).

Ілюстративні фото

Є кілька правил використання стокових фотографій, яких варто дотримуватись:

- Уникайте фото, де зображено насильство, навіть якщо ви готуєте матеріал про жорстоке поводження з дітьми. У людини, яка пережила домашнє насильство стосовно себе або своєї дитини, це може викликати стресові реакції. А винесення зображення жорстокого поводження з дитиною в публічний простір може бути сприйняте як унормування насильства.
- Використовуйте ті самі підходи до добору стокових фото, що й до оригінального фотоконтенту.

4.2

Рекомендації для коректного висвітлення різних аспектів

Діти з інвалідністю, інклюзивність, безбар'єрність

Усі діти рівні. Їхній соціальний статус, наявність інвалідності, порушень не мають впливати на ставлення до них. Кожна дитина потребує турботи, спілкування, розвитку. Кожна має бути залучена в суспільство.

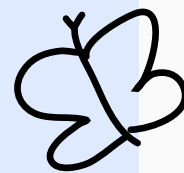
Ось кілька правил інклюзивної комунікації:

- Спочатку говорити про людину, а потім про її стан або статус.
- Не вкладати стереотипне мислення в пряму мову героїв.
- Використовувати нейтральні слова,

уникати оцінних суджень.

- Не протиставляти «ми» і «вони».
- Уникати евфемізмів і зменшувально-пестливих слів, говорячи про людей з інвалідністю/розладами.

- Не «вади» й «дефекти», а порушення.
- Не «страждає», а має інвалідність/захворювання/порушення/живе з певною хворобою.
- Розлад – це стан, а не хвороба.

Питання, яке варто поставити собі: «Чи факт інвалідності дитини – це те, що має бути вказано обов’язково?», «Чи зміниться сенс матеріалу, якщо звідти прибрати згадку інвалідності?», «Чи дійсно я готував/ла б цей матеріал, якби ця дитина не мала інвалідності?».

Матеріали про дітей з інвалідністю не мають викликати жалість до них. Іноді трапляються, навпаки, занадто героїчні історії. Це може створювати в суспільстві нереалістичне уявлення про життя всіх таких дітей.

Отже, матеріал має нормалізувати сприйняття інвалідності. Цікавими та допоміжними будуть тексти про те, як родина адаптує життя під виховання дитини з інвалідністю, як дитина соціалізується, які активності й соціальні послуги підтримують або поліпшують її стан.

Навколо дитячої інвалідності є багато стереотипів. Окрім роз’яснень, як все насправді, важлива й правильна термінологія, адже вона також допомагає боротися зі стереотипами та упередженнями стосовно людей з інвалідністю.

Коректно 	Некоректно
Дитина-сирота	Сирота
Дитина зі статусом ВПО, дитина-ВПО	Переселенець/переселенка
Дитина з інвалідністю	Дитина-інвалід, дитина з обмеженими можливостями, особлива дитина, дитинка з інвалідністю, інклюзивна дитинка
Дитина з порушеннями слуху/зору	Глуха/глухоніма/німа/сліпа/незряча дитина, дитина з вадами слуху
Дитина з аутизмом/синдромом Дауна	Аутист, даун, сонячна дитина, дитина дощу
Дитина з розладом аутичного спектра/розладом дефіциту уваги	Дитина хворіє на аутизм/страждає на дефіцит уваги
Дитина, яка живе з ВІЛ	ВІЛ-інфікована дитина
Родина виховує дитину з інвалідністю	Не пощастило народити дитину з інвалідністю
Крісло колісне	Візок, інвалідний візок
Пересувається на кріслі колісному	Прикута до візка
Має порушення опорно-рухового апарату	Прикута до ліжка

**Більше про коректну термінологію –
у словнику безбар'єрної комунікації.**

Говорячи про безбар'єрність, важливо розуміти, що вона стосується не тільки пандусів і фізичної доступності. Безбар'єрне суспільство – це суспільство, у якому немає перешкод для жодної людини в жодній сфері життя.

Діти, які пережили насильство

Для підготовки матеріалів, які стосуються насильства над дитиною, не можна брати коментар у дитини. Єдині фахівці, які повинні спілкуватися з дитиною про пережите, – це психологи та правоохоронці.

Уникайте формулювання «жертва домашнього/сексуального насильства», коректніше написати «дитина, яка пережила домашнє/сексуальне насильство».

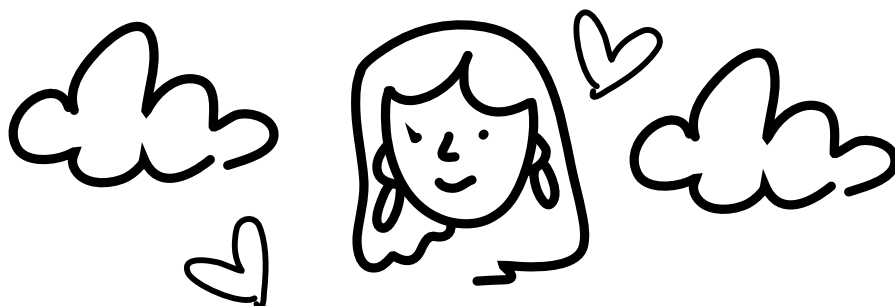
Переконайтеся, що, читаючи ваш матеріал, неможливо ідентифікувати дитину.

Під час спілкування із законними представниками дитини переконайтеся, що вони емоційно готові до розмови, усвідомлюють, що історія може набути розголосу. Дорослі можуть не розуміти ризиків і будуть ділитися подробицями, які здатні нашкодити дитині. Ваша задача – не пропустити такі подробиці в матеріал.

Діти, які мають досвід війни, були в окупації та/або пережили депортацію

З дітьми, які мають досвід війни, варто спілкуватися як з такими, що пережили травматичний досвід. Є кілька ресурсів, на яких ця тема розкривається глибоко і які ми радимо вивчити. Зокрема, поради для інтерв'ювання дітей з травмою можна знайти:

- на сайті Dart Center;
- у посібнику організації «Голоси дітей».

Нижче наведено кілька рекомендацій, які будуть допоміжними в українському контексті:

- Зберіть інформацію не лише про депортацію дитини, але і про те, у яких умовах вона жила до того. Зважайте і на те, що зазвичай депортовані діти повертаються не у свої домівки, до яких звикли, адже їхній дім — на окупованій нині території або в зоні бойових дій. Це розуміння дозволить уникнути некомфортних для дитини/родини запитань.
- Пам'ятайте, що досвід життя в окупації/депортації в кожній дитині різний, тому і спогади будуть різними. Водночас навіть якщо дитина не переживала фізичне насильство, сам факт її депортації є злочином, так само як і примус навчатися за російською програмою.
- Не вдягайте на інтерв'ю будь-що, що нагадує одяг військових. Дитина може боятися людей у формі.
- Уникайте оцінок того, чому родина опинилась на території Російської Федерації.
- Під час розмови уникайте порад. Поруч із кожною людиною, яка повернулась з депортації, є психологи та інші фахівці, а порада «зі сторони» може травмувати через незнання контексту і справжніх потреб.
- Уникайте фраз «це вже в минулому», «забудь про це». Натомість скажіть, що вам шкода, що дитині довелось це пережити.
- Не звужуйте ідентичність дитини виключно як до людини, яка пережила депортацію або життя в окупації.

Благодійність

Найголовніша потреба кожної дитини в інституційному закладі — це родина і надійні дорослі поруч, а не «цукерки на свята». Тому краще зосередитися на висвітленні підтримки сімей.

Це може бути, наприклад, будівництво будинків або їх ремонти для родин, які прийняли дітей, — тобто те, що робить родини сильнішими, спроможнішими виховувати дітей.

Варто фокусуватися не на складних обставинах, у яких опинилась родина, і не на факті допомоги від конкретної компанії або політика, а на впливі допомоги на сталий добробут дітей і громади.

Пріоритетом мають бути інтереси та гідність отримувачів допомоги: неетично показувати дітей з подарунками на фоні зруйнованого будинку чи в неприбраній квартирі або фотографувати благодійників поряд з дітьми.

Розділ 5

Базові терміни

Дитина-сирота –

дитина, у якої померли чи загинули батьки.

Дитина, позбавлена батьківського піклування, –

дитина, яка залишилася без піклування батьків з різних причин. Зокрема, у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, у зв'язку з тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, та в інших випадках. Це також діти, батьки яких невідомі, діти знайдені чи підкинуті, діти, яких покинули чи відмовились забрати батьки з пологових будинків чи інших закладів охорони здоров'я, безпритульні діти.

Дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, –

це коли дитина знаходиться в умовах, які негативно впливають на її життя, здоров'я та розвиток. Зокрема, це можуть бути обставини, пов'язані з безпритульністю, перебуванням дитини в конфлікті з законом, залежністю від речовин, залученням її до дитячої праці, з насильством чи жорстоким поведінням, наслідками стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій тощо. Окрім того складні життєві обставини інколи можуть бути пов'язані з інвалідністю дитини чи її тяжкою хворобою та неспроможністю батьків справлятися з доглядом дитини.

Сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах, –

це сім'я, яка не може самотійно подолати негативний вплив обставин, зумовлених, зокрема, такими чинниками: ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків з виховання дитини; безробіття; домашнє насильство; насильство за ознакою статі; невиліковні хвороби або такі, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади; інвалідність.

Особа з-поміж дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, –

особа віком від 18 до 23 років, яка до повноліття мала статус дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування.

Кампанію «Україна для кожної дитини» здійснено за підтримки Координаційного центру з розвитку сімейного виховання та догляду дітей, Міністерства соціальної політики України, ЄС та Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Її зміст не обов'язково відображає позицію ЄС і ЮНІСЕФ.

Додаткові посилання

Довідка про реформу системи догляду та підтримки дітей

Україна для кожної дитини: Єдина державна платформа про усиновлення та сімейні форми виховання

Українська мережа за права дитини: усиновлення і сімейні форми виховання в Україні

Сімейний кодекс України

Цивільний кодекс України

Закон України «Про охорону дитинства»

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»

Довідник безбар'єрності

Стратегія забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки

Родина для кожної дитини

Міністерство
соціальної політики,
сім'ї та єдності України

Координаційний центр
з розвитку сімейного
виховання та догляду дітей

Співфінансується
Європейським Союзом

unicef

для кожної дитини